

O višesmislici i dva argumenta iz višesmislice¹

DRAŽEN PEHAR

School of Politics, International Relations, and Philosophy
The Institute of Law, Politics, and Justice – Keele University, Keele, Staffs ST5 5BG, UK
ird10@intr.keele.ac.uk

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK / PRIMLJENO: 29-03-05 PRIHVAĆENO: 15-09-05

SAŽETAK: Autor razmatra i kritizira dva argumenta iz višesmislice: S. Pinkerov argument iz višesmislice za hipotezu takozvanoga ‘jezika misli’ i argument iz višesmislice protiv davidsonovske ‘semantike istinosnih uvjeta’ što ga je predložila K. P. Parsons. Oslanjajući se uglavnom na G. Harmana i D. Davidsona, on nastoji pokazati da Pinker/Parsons argumenti dijele jednu zajedničku strategiju i također impliciraju i/ili sugeriraju jedan, po njegovu sudu neprihvatljiv, pojam višesmislice. Raspravljajući o Pinkerovu argumentu, on nastoji objasniti na koji su način razlike u tumačenju višesmislice reflektirane u promjenama javnih i svima dostupnih aspekata uporabe jezika. U diskusiji pak o argumentu protiv ‘semantike istinosnih uvjeta’ on, *contra* Parsons, nastoji objasniti u kojem je smislu moguće govoriti o istinosnim uvjetima za višesmislice, a da to ne znači prijetnju Davidsonovom pristupu teoriji značenja. Autor, na koncu, brani teoriju višesmislice kao jednoga vida neznanja/neodlučnosti i tvrdi da ta teorija predstavlja i plauzibilniju i realističniju teorijsku opciju od one na kojoj su Pinker i Parsons temeljili svoje argumente, a koju nalazimo i kod Aristotela (prema jednom tumačenju), K. Bacha ili W. Lycana.

KLJUČNE RIJEČI: Višesmislica, teorije višesmislice, tumačenje/disambiguiranje, argumenti iz višesmislice, hipoteza ‘jezika misli’, semantika istinosnih uvjeta, neodlučnost, neznanje.

U središtu su ovoga oglada dva argumenta – argument iz višesmislice za hipotezu ‘jezika misli’ i argument iz višesmislice protiv davidsonovske semantike ‘istinosnih uvjeta’. O tim argumentima raspravljam u prvom i drugom dijelu oglada. No, razlog zbog kojega me ta dva argumenta zanimaju je taj što nas, prema mom sudu, kritika tih argumenata potiče da preciznije i

¹ Ovaj je ogled dobio konačni oblik zahvaljujući korisnim sugestijama i primjedbama nekolicine pojedinaca: Hidemi Suganamia, bivšeg profesora filozofije međunarodnih odnosa i epistemologije društvenih znanosti na Sveučilištu Keele (koji je u rujnu 2004. prešao na Sveučilište Aberystwyth) UK, Geraldine Coggins, višeg predavača suvremene filozofije na Sveučilištu Keele, Slavena Jurića s Odsjeka za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, te dvojice anonimnih recenzenata časopisa *Prolegomena*. Uredniku T. Bracanoviću zahvaljujem na potpori, razumijevanju i spremnosti da objavi ogled o jednom kompliciranom i ‘skliskom’ pojmu čija se oprimjerenja odavno i opravdano smatraju glavnim izvorom jezičnih nesporazuma.

jasnije o crtamo sam pojam višesmislice.² Dakle, moja kritika ne cilja primarno na pobijanje, ili slabljenje, hipoteze 'jezika misli' te obranu davidsonovske semantike 'istinosnih uvjeta'; ona to čini tek usputno. Njena se primarna nakana sastoji u prezentiranju jasnog i obranjivog pojma višesmislice.

U posljednjem dijelu oglada upozorit ću protiv uporabe pojma, ili pojave, višesmislice kao bitne dokazne građe za, ili protiv, teorija jezično-kognitivnih struktura. Pripisivanje višesmislenosti temelji se na jednom obliku neznanja, pa stoga vjerujem da bi svaki argument koji se poziva na višesmislicu predstavljao jedan oblik načelno spornog argumenta iz neznanja.

Argument iz višesmislice za hipotezu 'jezika misli' – Chafe, Pinker/Fodor

Postoji sklonost da se o višesmislicama razmišlja kao o nečemu što dokazuje postojanje pojmova kao apstraktnih, dijelom neverbaliziranih entiteta, na jednoj, i 'jezika misli', na drugoj strani. Logika koja stoji iza takva načina razmišljanja jest sljedeća: višesmislica očevidno može nositi dva, ili više, različitih smislova. Svaka višesmislica izražena je na nekom prirodnom jeziku. Svaka višesmislica je jedna fizička realizacija, fizički događaj proizveden prema pravilima jednoga prirodnog jezika. No, kako je fizička realizacija jedna, a smislova koje ona nosi dva, ili više, smisao se, čini se, ne može poistovjetiti s fizičkom/materijalnom realizacijom. Primjerice, kada kažem 'child's stool great for use in garden', to je jedna rečenica na engleskom jeziku. Ona pak može nositi najmanje dva značenja. Jedno je značenje da je stolica za djecu (tj. stolica čija je veličina prilagođena za djecu) isto tako dobra za uporabu – odmaranje u vrtu. Drugo je pak značenje da je dječji izmet dobra stvar za kultiviranje vrta.³ Budući da dva različita smisla možemo povezati s jednim zapisom, ili izrazom, na engleskom jeziku, ovaj argument nadalje tvrdi da smisao nije zapis niti izraz te da engleskom jeziku, kao i ostalima, u osnovi stoji nešto poput (apstraktnog i formalnog) 'jezika misli'. Dakle, kada navedena rečenica jest smisljena za nas, ona se ne može reducirati na jednu englesku rečenicu koja, po definiciji, može nositi više smislova. Kako Steven Pinker kaže, nakon nabiranja višesmislenih novinskih naslova, uključujući prethodno navedeni (kao i 'Iraqi Head Seeks Arms'⁴):

Svaki novinski naslov sadrži jednu višesmisleni riječ. No, sigurno je da misao, koja stoji u osnovi te riječi, *nije* višesmislena; autori tih novinskih naslova sigurno su znali koja su značenja riječi '*stool, stud, stiff*' imali na umu. Pa, ako

² U engleskom 'ambiguity' (od lat. 'ambiguitas' što je prijevod starogrčkog 'amphibolon/a'); striktni prijevod na hrvatski je 'dvosmislica' (ili nešto što se može tumačiti na 'obadva' [amphi] načina) – uglavnom zbog ekonomičnosti izraza, ovo prevodim s 'višesmislica' u smislu jezičkoga oblika što može imati najmanje dva značenja, odnosno 'više od jednoga značenja'.

³ Ovo je jedan od primjera koje nalazim kod Pinkera.

⁴ To može značiti 'Irački predsjednik pokušava dobiti naoružanje' i 'Iračka glava traži ruke'.

mogu postojati dvije misli koje odgovaraju jednoj riječi, misli ne mogu biti riječi.⁵

Pinker tvrdi da ovo predstavlja jasnu dokaznu potporu za Fodorovu hipotezu takozvanog 'jezika misli' (Mentalese),⁶ a Wallace Chafe⁷ je, slično Pinkeru, još 1970. tvrdio da postojanje višesmislica dokazuje, ili snažno indicira, postojanje pojmovnih struktura neovisnih o fizičkim realizacijama.

No, jesu li ove tvrdnje plauzibilne i branjive? Ne dvojim da možemo kazati kako pojmovi, ili misli, postoje, ako ih shvatimo na jedan način. No, može li se vjera u postojanje pojmova, ili misli, kao o prirodnom jeziku neovisnih struktura, ili struktura bitno različitih od prirodnoga jezika, dokazivati pozivanjem na postojanje višesmislica? Smatram da ne može.

Gore navedeni argument kaže da, kada izričem jednu višesmisleni rečenicu, i pod njom razumijem jedan ili drugi smisao, onda se to ne može objasniti svojstvima zapisa ili izraza te rečenice.⁸ Svojstva rečenice kao zapisa ostaju ista i onda kada pod tom rečenicom razumijem neki drugi smisao, a ne onaj koji sam prethodno razumio. Dakle, imamo varijaciju jedne varijable, smisla, dok druga varijabla, rečenica/zapis/skup riječi, ostaje nepromijenjena. Prema tome, očito je, u logici ovoga argumenta, da se varijacija ne može objasniti nepromijenjenom varijablom. Varijacija počiva na varijaciji nečega samostalnog, nečega što se razlikuje od nepromijenjene varijable, a to što je samostalno jesu misli u 'jeziku misli', ili o prirodnom jeziku neovisne pojmovne strukture.

Uobičajeno je navesti još jedan tip argumenta. Naime, zamislimo da možemo misliti oba značenja istovremeno, pod istom rečenicom. Onda bi se neposredno dokazalo da značenja/misli nisu svodiva na tu rečenicu. Onda bismo izravno mogli vidjeti da se jedna rečenica može povezati s dvije različite stvari, različitost kojih se ne može objasniti samom rečenicom. Na žalost, ovaj argument ne funkcionira stoga što nitko nije uspio misliti istovremeno oba smisla jedne višesmislice. Naprosto, ne možete misliti istovremeno oba značenja rečenice 'child's stool...'. Možete misliti ta značenja sukcesivno, prvo jedno pa onda drugo, no, ne vidim kako bismo ih mogli misliti istovremeno. Dakle, vratimo se na prethodni tip argumenta kojega možemo zvati 'argument varijacije'.

Taj argument nije valjan stoga što u razumijevanju višesmislica ipak postoji varijacija tamo gdje bi Pinker, Fodor, ili Chafe, kazali da ne postoji ni-

⁵ Pinker (1995, 79).

⁶ Ova hipoteza detaljno se brani u Fodor (1975); 'Mentalese' i 'jezik misli' rabim ovdje kao sinonime. 'Mentalese' je kovanica stvorena prema analogiji s 'Chinese' (kineski jezik) koju bi najkorektnije bilo prevesti sa 'mentalni jezik', mada, priznajem, ovo rogoBATNO zvuči.

⁷ Vidi Chafe (1970, 77).

⁸ Jedan od recenzenata primijetio je da Pinker govori samo o riječima; no, Pinkerov argument ne bi mogao funkcionirati ako bi se pod 'riječu' razumjelo 'nositelja smisla', a ne 'riječ kao materijalni događaj, ili zapis'; naime, Pinker, u slučaju da 'riječ' razumije isključivo kao 'nositelj smisla', ne bi mogao reći da 'mogu postojati dvije misli koje odgovaraju jednoj riječi', jer bi to značilo da mogu postojati dvije misli koje odgovaraju jednom nositelju smisla, što je nemoguće.

kakva varijacija. Oni očevidno impliciraju da, kada varira ono što ja pod rečenicom razumijem, sama rečenica, u smislu njezina zapisa, ne varira. To pak nije istina. Zapis varira, u smislu što ću ga pokušati objasniti, zajedno s variranjem tumačenja što ga projiciramo u dotični zapis. Ta varijacija se odvija na više načina (ne postoji samo jedan).

Prvo, kada kažem 'They are visiting philosophers'⁹ i tu rečenicu razumijem na jedan način, ta rečenica doslovno mijenja svoj fizički opis. Naravno, ne mijenja se značajno; kada bi se mijenjala značajno, argument varijacije bi izgledao već pri prvom pogledu neuvjerljivo. Promjena je mala, pa nam može izmaći. Na tome se i temelji početna, no ipak privremena, plauzibilnost 'argumenta iz varijacije'. O kakvoj je promjeni riječ?

Riječ je o promjeni u smislu da neke dijelove te rečenice vidim kao međusobno bliže, ili čvršće, povezane negoli je to slučaj s ostalim dijelovima. Npr. vidim 'they' i 'visiting' kao stavljeno u zagrade (koje simboliziraju viši stupanj povezanosti), dočim s 'philosophers' to nije slučaj. Već to dovoljno indicira da pod navedenom rečenicom podrazumjevam kako 'oni idu u posjetu filozofima', a ne da su 'oni filozofi koji idu u posjetu'. Dakle, pod tumačenjem A rečenica ima fizički opis a, pod tumačenjem B rečenica ima fizički opis b, pri čemu se razlike u opisima dobivaju različitim strukturiranjima zajedničkih elemenata.

Drugi činitelj koji unosi varijaciju u zapis rečenica jest kontekst. Ono što su i Chafe i Pinker zaboravili jest jedna relativno jednostavna činjenica u vezi s disambiguiranjem, to jest definitivnim tumačenjem višesmislice. Naime, kada nam nije jasno koji je smisao jedne višesmislice, mi je pokušavamo disambiguirati. Npr. 'Iraqi Head Seeks Arms'¹⁰ [sve riječi su ovdje s velikim početnim slovom stoga što se radi o novinskom naslovu] tumačimo uglavnom tako što pogledamo sadržaj teksta koji slijedi. Moguće je da se radi o nekoj vrsti horror-pripovjetke, koja se odvija u Iraku, i u kojoj odsječene glave tamaraju uokolo tražeći preostale dijelove tjela. Moguće je da se radi o iračkom predsjedniku koji pregovara s nekim drugim predsjednicima kako bi kupio nove vrste naoružanja. No, poanta ove jasne primjedbe je u tome da, kada mislimo jedan smisao, onda rečenicu 'Iraqi Head...' vidimo kao naslov jednoga teksta, a kada mislimo drugi smisao, tu rečenicu vidimo kao naslov nekoga drugog teksta. Oboje je bitno, i naslov i tekst, koji predstavlja tzv. kon-tekst za naslov. Dakle, smisao dobivamo tako što ga uvezujemo u jednu veću cjelinu, a rečenica 'Iraqi Head...', uzeta sama za sebe, nema jasnoga smisla. Ta cjelina, pak, u smislu skupine zapisa, izgleda različito od cjeline iz koje dobivamo drugi smisao. Premda neki elementi cjeline jesu identični, što očito važi za rečenicu 'Iraqi Head...', preostali dijelovi se moraju

⁹ Ova rečenica na engleskom može značiti 'oni posjećuju filozofe' i 'oni su filozofi koji idu u posjetu'. Riječ je o sintaktičkom, ili gramatičkom, tipu višesmislice.

¹⁰ Ovo je referencijalni, ili leksički, tip višesmislice; za razliku od sintaktičkog tipa, tumačenje ovoga tipa višesmislice ne može se izvesti iz objašnjenja sintaktičkih odnosa u rečenici ili između rečenica.

razlikovati, što znači fizički bitno razlikovati. Prema tome, kad Pinker implicira da, u slučaju višesmislice, zapis, u smislu fizičke realizacije jedne rečenice u prirodnome jeziku, ne varira, a da njeni smislovi (ili misli koje stoje 'iza' te rečenice) variraju, onda je to neistina. Kad varira smisao, varira i fizički opis rečenice, odnosno varira sama fizička realizacija te rečenice. Kad varira smisao od 'Iraqi Head Seeks Arms', varira i fizička cjelina u kojoj tu rečenicu zamišljamo. Prema tome, činjenica postojanja višesmislica nije dobar argument za postojanje *Mentalesea*, ili za hipotezu da su misli, odnosno pojmovi, nešto bitno različito od njihova materijalnog ozbiljenja.

Višesmislica izgleda kao dobar argument za postojanje 'jezika misli' vjerojatno stoga što na prvi pogled ona izgleda kao jedinstvena, jasna i zaokružena temeljna struktura na kojoj superveniraju neke dodatne strukture koje se ne mogu reducirati na temeljnu strukturu. No, to nije tako. Iako na prvi pogled izgleda da višesmislenost, kao jasno svojstvo, pripisujemo *jednoj* riječi, ili rečenici, ovaj model pripisivanja svojstva jednoj strukturi zapravo je, u slučaju višesmislice, neobranjiv, što objašnjavam u nastavku teksta. Primijetimo također da Pinker tvrdi da oni koji izriču višesmislice zapravo znaju koja značenja imaju na umu; za njih višesmislice nisu uistinu višesmislice. No, ako je tako, onda višesmislice postoje samo za one koji ih samo registriraju, tj. ne izriču, i kojima one nisu posve manifestne, dakle, postoje za one koji se, u odnosu na višesmislice, nalaze u jednom stanju fundamentalne zablude; jer, da i oni imaju neka jasna značenja na umu, sam pojam višesmislenosti bio bi besmislen.

Kako se višesmislica često dovodi u vezu s optičkim procesiranjem Jastrowljeva crteža 'duck-rabbit (patka-zec)' (DR),¹¹ potrebno je reći par riječi o eksperimentalnim rezultatima koje su psiholozi dobili ispitujući opažajne odgovore na taj crtež.¹² Možemo, naravno, pomisliti da je DR jedna fizička cjelina koja se u opažanju tumači, i to na dva različita načina. Mogli bismo i pomisliti kako, kada vidim DR kao patku, ja samo mijenjam mentalni opis jedne slike koja ostaje ista. Variram opise, a percepti, tj. opažaji, ostaju nepromijenjeni. Ovo bi, pretpostavno, moglo dokazati da se opažanje ne može reducirati na fizičke činitelje, ili da ono što vidim nije determinirano samo onim što vidim nego i 'mentalnom perspektivom' pod kojom to vidim, ili da viši mentalni procesi (opisivanje rečenicama) nužno interferiraju s nižim mentalnim procesima (zamjedbe), ili da je tumačenje relativno arbitrarno u odnosu na sadržaje percepcije, i slično. No, psiholozi su uočili jednu jednostavnu stvar. Oni su uočili da, kada se ispitanicima sugerira da pozornost usmjere k lijevoj strani DR-a, ono što oni vide jest, u pravilu, patka. Kada ispitanici usmjeravaju pozornost k desnoj strani crteža, onda ono što vide jest uglav-

¹¹ Ova je slika započela svoju karijeru u psihologiji s ogledom Joseph Jastrowa (1899), 'The Mind's Eye', ponovno tiskano u Jastrow (1900, 275-295); studenti filozofije obično je vezuju uz Wittgensteina (1958, 194).

¹² U nastavku se uglavnom oslanjam na Chambers (1993).

nom zec.¹³ Drugim rječima, ne možemo DR opisati tako da kažemo kako se radi o jednoj te istoj slici pod dva različita verbalna tumačenja ili opisa. Ispitanici, kada gledaju na DR, ne vide istu 'stvar' kada vide zeca i kada vide patku. Sadržaj samoga opažaja u ta se dva slučaja razlikuje. Varijaciju u takozvanom tumačenju i ovdje prati varijacija u fizičkim svojstvima opažaja, odnosno, kada variraju fizička svojstva opažaja varira i tumačenje. Ovo nije neobično, niti nelogično, za onoga tko nije sklon naivno, bez promišljanja, prihvatiti Pinker/Chafeove argumente iz višesmislice.

Za navedenu kritiku Pinkerova 'argumenta varijacije' poticaj sam dobio čitajući Gilberta Harmana.¹⁴ Harman je i jedan od onih koji su povukli eksplicitnu analogiju između višesmislica i slike 'patka-zec'. Stoga bi bilo pristojno ponoviti neke od stavova koje je Harman, inspiriran Quineovim ogleđima, predložio u vezi s višesmislicama. Primjerice, on kaže¹⁵ da se sintaktičke višesmislice mogu shvatiti po analogiji s 'duck-rabbit', pa dodaje da se razlika u tumačenju 'they are visiting philosophers' može pojmiti tako da implicira razliku u grupiranju – ili se 'are visiting' uzima kao jedna cjelina, ili se 'visiting philosophers' uzima kao jedna cjelina. Slično je s 'visiting philosophers can be unpleasant'.¹⁶ Kako Harman kaže, "razlika u tumačenju... je stvar toga kako poimamo izvor za 'visiting philosophers'. Možemo čuti kao da taj izvor dolazi iz 'netko posjećuje filozofe' ili iz 'filozofi posjećuju nekoga'.¹⁷ Ovdje bih posebno naglasio da se, po Harmanu, razlika može 'čuti'. Harman nadalje izlaže svoje mišljenje o leksičkim/referencijalnim višesmislicama te kaže:

Slično tome, kako bismo objasnili način na koji se pojedine osobe odnose prema višesmislenim riječima, moramo pretpostaviti da one razlikuju riječ rabljenu u jednom smislu od iste riječi rabljene u drugom smislu. No, to možemo objasniti bez pretpostavke da osoba povlači tu razliku tako što riječi pripisuje različita 'čitanja'. Osoba može markirati tu razliku u rečenicima rabeći jedno jednostavno sredstvo kao što je 'potpis' (subskript). Prema tome, dopušteni zaključci i parafraze onda općenito ovise o odabranim subskriptima. Jedan od razloga zašto ništa više nije potrebno je taj da relevantne vrste zaključka i parafraze jesu upravo one koje su moguće na temelju 'pozadinske obavijesti (background information)'. Takva obavijest mora i sama biti pohranjena u obliku rečenica pod nekim strukturalnim opisima koji uključuju i riječi sa subskriptima.¹⁸

¹³ To su pokazali Tsal, Y., i Kolbet L. (1985).

¹⁴ Vidi Harman (1975).

¹⁵ Harman (1975, 292).

¹⁶ To može značiti 'filozofi, koji su u posjeti, mogu biti neugodni', i 'posjeta filozofima može biti neugodna'.

¹⁷ Harman (1975, 292).

¹⁸ Harman (1975, 292-3). No, smatram da nam ne trebaju subskripti. Dovoljno je reći da je tumačenje ekvivalentno lancima zaključaka ili parafraza koji slijede iz tumačenja. Npr. 'bank' kao 'obala rijeke' je ekvivalentna lancima zaključaka koji, između ostalog, uključuju 'if this is a bank, it normally keeps a river from flooding the surrounding area (ako je ovo obala, ona, pod normalnim uvjetima, onemogućuje da rijeka poplavi okolno područje)' i sl.

Drugim rječima, razlika između Pinkera/Fodora i Harmana (i mene na Harmanovoj strani) može se opisati na sljedeći način.

Za Pinkera, tumačenja se projiciraju u jednu zajedničku osnovu koja može podržati više projekcija. Za Harmana (i mene), nema, doslovno shvaćene, zajedničke osnove. Postoje samo protumačene rečenice koje su u dostatnoj mjeri slične, e da bismo ih mogli, u stanovite svrhe, tretirati kao jednu rečenicu. Disambiguiranje se, striktno govoreći, ne može razumjeti kao otkrivanje koji to, od više smislova, treba da prione uz jednu (zajedničku) rečenicu. Disambiguiranje se može jedino razumjeti kao odabir, kao odlučivanje na koji točno način treba fino, tj. minimalno, transformirati ili kontekstualizirati (u smislu ‘stavljanja u različite kontekste, tj. u različite skupine zapisa’) zapis jedne rečenice, e da bi se dobilo nešto što se uklapa u jedan širi kontekst, ili nešto što je sukladno jednoj prihvaćenoj skupini provjerenih obavijesti. Pinker u višesmislici vidi *jednu* stvar uz koju može priornuti više drugih stvari, dočim, zajedno s Harmanom, smatram da višesmislicu treba pojmiti kao situaciju neodlučivosti između više različitih, no u nekim aspektima sličnih, mogućnosti. Dočim Pinker/Fodor višesmislicu pojme kao preslikavanje 2:1, ja u njoj vidim preslikavanje 2:2, pri čemu misao da je desni član ovoga odnosa preslikavanja neko (neodređeno) ‘jedno’ dolazi od neznanja ili neodlučivosti, dakle nesposobnosti da utvrdimo koja je od dvije fizičke realizacije, pod danim okolnostima, vjerojatnija. Moja, kao i Harmanova, slika višesmislice stoga je nešto kompliciranija, u epistemološkom smislu, ali vjerujem i mnogo realističnija, od Pinker/Fodorove.¹⁹

Na koncu, treba napomenuti da Harman svoj pogled na višesmislice nije izložio kao dio eksplicitnog argumenta protiv argumenta varijacije za hipotezu jezika misli, nego kao dio argumenta protiv Katzove retorike ‘značenja’ ili ‘čitanja’, odnosno protiv filozofije jezika koja jezik reducira na procese komunikacije shvaćene kao enkodiranja i dekodiranja o prirodnom jeziku neovisnih značenja. Ne slažem se sa svim dijelovima Harmanove doktrine, ali njegove rečenice o višesmislicama, koje implicite sadrže kritiku argumenta varijacije, držim vrlo plauzibilnim.

Ponekad se navodi još jedan tip argumenta iz višesmislice koji ću sada prodiskutirati. Potom ću objasniti ono što je zajedničko prvom i drugom tipu argumenta, a to je pogrešna implicitna slika o višesmislici, nesposobnost da se u njoj vidi jedna vrsta neodlučivosti, dakle, neznanja, što sam nakratko već dodirnuo u prethodnom paragrafu.

¹⁹ Za dodatne argumente protiv hipoteze ‘jezika misli’, vidi Davidson (1997). Jedan od recenzenata je primijetio da je moja slika, u ontološkom smislu, jednostavnija. No, još je bitnije naglasiti da, u ovom pogledu, ja ne napadam samu hipotezu jezika misli niti imam pripremljenu tajnu strategiju za potpuno pobijanje te hipoteze; (stoga ljubitelji ‘jezika misli’ možda nemaju razloga brinuti zbog ovoga pogleda, iako razumijem da argument iz višesmislice, zbog njegove prima facie jednostavnosti, možda ima ulogu vrlo snažnog i, za neupućene, privlačnog početnog argumenta za ‘jezik misli’;) moj jedini problem ovdje jest jedan tip argumenta u prilog te hipoteze za koji smatram da je postavljen na pogrešne premise; kako smatram da se premise tiču jedne bitne pojave, kritiku premisa koristim da bih rekao nešto više o toj pojavi – to je sve.

Argument iz višesmislice protiv semantike 'istinosnih uvjeta'²⁰

Kathryn Pyne Parsons izložila je nekoliko argumenata i protiv Tarskijeve analize pojma istine i protiv Davidsonove istinosne semantike inspirirane tom analizom.²¹ Ukratko, Tarski je predložio da se pojam istine u formalnim jezicima tretira putem kombinacije uvjeta 'diskvotacije', dakle uvjeta pod kojim se s rečenica skidaju navodnici, i navođenja samih istinosnih uvjeta. Donald Davidson je, na tragu Tarskoga, predložio da se pojam 'značenja' pokuša rasvijetliti jednim tipom analize à la Tarski, dakle navođenjem istinosnih uvjeta za rečenice prirodnog jezika.²² Tako je, primjerice, on predložio da se značenje rečenice R rasvijetli na sljedeći način:

('R' je istinito u jeziku L onda i samo onda ako važe uvjeti takvi da R)

Drugim rječima, ako saznamo pod kojim će uvjetima (prosječni i pouzdani) govornik G jezika L držati izjavu rečenice R istinitom, onda ćemo dobiti i dostatnu spoznaju značenja rečenice R u jeziku L.

No, pretpostavimo, kao što i moramo, da u jeziku L postoje i višesmislice. Dovodi li njihovo postojanje, na neki način, u pitanje Tarskijevu analizu i Davidsonovu semantiku istinosnih uvjeta? Parsons misli da je odgovor na to pitanje potvrđan. Neovisno o njenim argumentima, možemo lako, zdravorazumski, zamisliti kako bi se argumentom iz činjenice postojanja višesmislica mogao pokušati potkopati projekt semantike 'istinosnih uvjeta'. Primjerice, mogli bismo reći da istinosni uvjeti ne idu dovoljno 'duboko'. Rečenica 'this is a bank' može biti istinita pod određenim uvjetima, dakle, možemo uočiti koji su to uvjeti pod kojim govornici R drže tu rečenicu istinitom. Recimo da su to uvjeti U. No, očito je da nam U ne mogu indicirati jednostavnu činjenicu, a ta je da je 'bank' u engleskom jeziku višesmisleno, da može označavati i financijsku instituciju i obalu rijeke. Dakle, jedan skup istinosnih uvjeta ne bi dao dovoljnu količinu obavijesti o navlastitom značenju nekih višesmislenih izraza u engleskom jeziku. No, argument, kako je ovdje formuliran, naprosto ne stoji. Sve što argument pozitivno kazuje jest to da za više tumačenja/značenja jednoga višesmislenog izraza trebamo više skupina istinosnih uvjeta. Osim toga, nije istina da kroz U ne dolazimo do jednog od značenja višesmislenog izraza, što znači da i kroz jedan istinosni uvjet djelomice dobivam značenje (ali ne sva moguća) višesmislenog izraza. Sve što argument, ovako kako stoji, implicira jest da mi treba i V, dodatna skupina istinosnih uvjeta.

²⁰ Primjedbe recenzenata su mi značajno pomogle da ovaj dio učinim konzistentnijim, jasnijim i terminološki urednijim.

²¹ Parsons (1973).

²² Za Davidsonov odnos prema Tarskijevoj analizi pojma istine, vidi Davidson (1990, posebice 282–298).

Naglasimo, prije svega, da ovakav tip argumenta ima neke bitne dodirne točke s Pinkerovim argumentom varijacije. I ovaj tip argumenta igra na kartu da su istinosni uvjeti nekako odveć tvrdi, materijalni, da bi mogli biti od stvarne pomoći u identificiranju nečega tako suptilnog kao što je 'značenje'. I u ovom argumentu imamo, navodno, jedan skup istinosnih uvjeta koji ne može dovoljno izraziti, ili materijalizirati, bogatstvo višesmislenog izraza – činjenicu da višesmisleni izraz nosi više mogućnosti.

Davidson je pak smatrao da bez problema može zamisliti istinosne uvjete za višesmisleni rečenicu, odnosno višesmisleni izraz. Takvu je zamisao (TCA)²³ i predložio, i to na sljedeći način:

“The box was in the pen” is true for an English-speaker x at time t if and only if either the box was in the playpen before t and the circumstances surrounding x at t meet condition c, or the box was in the writing pen before t and the circumstances surrounding x at t meet condition c'. [“Kutija je bila u ‘pen’” istinito je za govornika engleskoga jezika x u vrijeme t ako i samo ako je kutija bila u dječjem kutku²⁴ prije t, a okolnosti, u kojima je x bio u t, zadovoljavaju uvjet c, ili je kutija bila u pisaljci prije t, a okolnosti, u kojima je x bio u t, zadovoljavaju uvjet c'.]²⁵

Parsons smatra kako Davidson ne može navesti dostatno određene uvjete pod kojima bi višesmislica bila istinita, odnosno da uvjeti ne mogu dostatno fino odraziti značenja pojedinih komponenti višesmislenog izraza. Njen je omiljeni primjer ‘John went to the bank’ [John je otišao u banku/na obalu rijeke.] kao i ‘That’s a bank’ [To je banka/obala rijeke]. Kako bi dokazala da uvjeti ne mogu dovoljno fino specificirati te komponente, ona zamišlja sljedeći primjer:

Pretpostavimo da uzmemo razumno izravnu rečenicu kao ‘to je banka’. Pod nekim okolnostima, ta je rečenica izrečena onda kada govornik pokazuje na financijsku instituciju, pa ćemo taj iskaz razumjeti neposredno zbog danih okolnosti... No, razmotrimo sada ovu situaciju. Govornik pokazuje na vremenom istrošeni zid od opeke, pun plijesni, što se podiže na toj strani rijeke. Njegova publika je taj zid pojmla kao umjetno izgrađeni zid riječnoga kanala. On pak, poričući njihovu sliku, kaže “To nije ‘bank’ [u smislu ‘obale rijeke]”. U stvari, riječ je o glasovitoj financijskoj instituciji, i ovaj govornik to zna. Dakle, on pokazuje na ono što on uzima za financijsku instituciju dok iskazuje riječ ‘bank’, a relevantni uvjeti su isti kao i za prethodnu rečenicu. Očekivali bismo da riječi ‘bank’ bude, na toj osnovi, pripisan jedan skup financijskih institucija. No, to bi, naravno, bilo nekorektno stoga što govornik ne iskazuje pogrešnu tvrdnju da taj objekt nije financijska institucija nego istinitu tvrdnju da nije zid riječnoga kanala. Postoje i drugi primjeri koji nas uspješno uvjeravaju da se [istinosni] uvjeti ne mogu povezati s komponentama.²⁶

²³ Ovo je skraćena od ‘truth conditions for ambiguity (istinosni uvjeti za višesmislicu)’.

²⁴ U izvorniku ‘playpen’ – striktno, riječ je o prostoru za dječju igru (okvir ili mreža u kojoj se dijete može sigurno igrati).

²⁵ U Davidson (1974, 246).

²⁶ Parsons (1973, 390).

Parsons taj primjer promatra kao primjer u kojem nam jedan skup istinosnih uvjeta sugerira da višesmislici pripišemo jedno tumačenje, dok je adekvatno tumačenje iste zapravo posve drugačije. Pod tom pretpostavkom, ovaj argument treba pojmiti kao argument kojim se dokazuje neprikladnost jednoga skupa, pod već utvrđenim tumačenjem višesmislice, a ne kao argument da istinosni uvjeti ne mogu dovoljno fino specificirati potencijalna tumačenja jedne još uvijek neprotumačene višesmislice. Dakle, striktno govoreći, ovdje i nije riječ o argumentu iz višesmislice.

Pogledajmo dodatno je li Parsons dobro opisala situaciju, odnosno 'istinosne uvjete'. Prvo, ona zaboravlja kazati da rečenica 'That's not a bank', protumačena u gore navedenom smislu, ne može ništa značiti za 'audience (publiku)' ako ova ne zna pod kojim je uvjetima ta rečenica, tako protumačena, istinita. Drugo, ona kaže da govornik pokazuje na ono što on smatra financijskom institucijom te da su uvjeti, pod kojima on kaže 'that's not a bank [to nije 'obalni zid']', identični uvjetima pod kojima je on kazao 'that's a bank [to je banka]' kada je pokazivao na financijsku instituciju. No, to ne može biti istina. On, naime, kada govori svojoj 'audience' 'That is not a bank', ne pokazuje na ono što on smatra financijskom institucijom, iako bi inače to što pokazuje mogao smatrati, i obično smatra, takvom institucijom. On pokazuje na ono za što oni, slušatelji, krivo vjeruju da je 'bank' u smislu obalnoga zida. Iako to jest i financijska institucija, to trenutno ne igra nikakvu ulogu, odnosno trenutni uvjeti blokiraju primjenu tumačenja pod kojim 'bank' znači financijsku instituciju,²⁷ stoga što uvjeti ovdje ne uključuju pokazivanje na instituciju nego pokazivanje na 'krivo shvaćeni objekt' za koji je publika smatrala da je rječni zid/obalni zid. Ono što govornik, dakle, ovdje sugerira je sljedeće: on kaže da, iako smo skloni, kao publika, dati jedno tumačenje za riječ 'bank' (ono po kojem se ovdje radi o obalnom zidu), pod tim tumačenjem ne bismo izrekli istinu, premda bismo, pod drugim tumačenjem (onim po kojem je ovdje riječ o instituciji), mogli izreći istinu, no u tom trenutku to je irelevantno. Pod tim ('obalnim') tumačenjem, 'That's not a bank'. Kad bismo i drugo ('financijsko') tumačenje trenutno morali uzeti kao relevantno, govornik nam ne bi bio jasan, odnosno on bi, pod jednim tumačenjem, izrekao istinu, a pod drugim, neistinu.

Prema tome, uvjeti dovoljno jasno specificiraju koje je tumačenje govornik imao na umu te nas, ako ispravno opišemo uvjete, ništa ne može motivirati da govorniku, kako Parsons neopravdano sugerira, pripišemo lažnu rečenicu. Netko iz skupine mogao bi kazati 'That is a bank though, in another sense! (No, to jest 'bank', ali u jednom drugom smislu!)', i bio bi u pravu. No, on ne bi pobio glavnu rečenicu o kojoj govorimo, u onom smislu u kojem govorimo. Dakle, argument Parsonsove, kako je prezentiran, predstavlja *non sequitur*. Ako i prihvatimo da, u nekim situacijama, istinosni

²⁷ Odnosno, u totalitetu trenutnih uvjeta, veću težinu moramo dati onoj grupi uvjeta koja sugerira tumačenje 'bank' kao 'obalni zid/obala'.

uvjeti mogu motivirati korisnike jezika da neke višesmislene rečenice, pod nekim tumačenjem koje nije nužno, prihvate za istinite, iako one nisu istinite, ne slijedi da se različita moguća tumačenja višesmislenih rečenica u načelu ne mogu korelirati s različitim skupinama istinosnih uvjeta.

Kako bih jasnije pozicionirao i argument Parsonsove protiv semantike istinosnih uvjeta i ono što nam takva semantika može reći o višesmislicama, uvest ću sada nekoliko bitnih distinkcija.

Prvo, primijetimo da se višesmislice tipično tumače u realnom kontekstu i pod nekim realnim uvjetima. Nakon što ih protumačimo, one zapravo prestaju biti višesmislice. Takva tumačenja možemo imenovati kao 'definitivna tumačenja'. Primijetimo, osim toga, da se za takva tumačenja u nekom stupnju mogu zamisliti uvjeti pod kojima bi ta tumačenja bila prihvatljiva.

Drugo, primijetimo da, kada identificiramo višesmislicu kao višesmislicu, to znači da tada zapravo ne vidimo kako se ona treba definitivno protumačiti. Vidimo kako bi se, odnosno na koje načine, ako bi neki uvjeti bili zadovoljeni, ona mogla protumačiti, no, ne vidimo koji uvjeti trenutno prevladavaju, i samim tim ne vidimo što višesmislica točno znači.

Dakle, definitivno protumačena višesmislica, kao višesmislica koja to više nije, nešto je različito od neprotumačene višesmislice, kao višesmislice koja to još uvijek jest. Svaka teorija višesmislice mora uzeti ovu činjenicu, odnosno distinkciju, u obzir. Ne možemo poricati tu činjenicu. Smatram da se, ako pretpostavimo da se istinosni uvjeti mogu korelirati s višesmislicama, distinkcija između definitivno protumačene i neprotumačene višesmislice mora nekako reflektirati na pojam istinosnih uvjeta.

Stoga, zamislimo da postoje neki istinosni uvjeti za definitivno protumačene višesmislice, nazovimo ih UDV, i da postoje također neki istinosni uvjeti za neprotumačene višesmislice koje možemo zvati UNV.

Kako se UNV odnose prema UDV? Uvjeti pod kojima prihvaćamo pojedina tumačenja višesmislica kao definitivna tumačenja ne moraju biti identični uvjetima koje smo zamislili kao uvjete pod kojima su moguća neka tumačenja višesmislice kao višesmislice. UNV, kao uvjeti identificiranja višesmislice kao višesmislice, ne moraju biti jednostavno citirani u UDV, kao uvjetima definitivnog tumačenja. Moguće je da, u procesu tumačenja, spoznamo neke nove stvari, uzmemo u obzir nove faktore, suočimo se s novim činjenicama. Tumačenje je kreativna djelatnost,²⁸ pa se stoga UDV mogu razlikovati od UNV.²⁹

²⁸ Stoga Davidson (1986, 436) kaže: "...premda verbalna i druga svojstva konteksta izjave često određuju korektno tumačenje, nije jednostavno, a možda niti moguće, navesti jasna pravila za disambiguiranje".

²⁹ No, zanimljivo je da Davidson (1994, 434-5) tvrdi da "...premda je rastumačivanje višesmislice važno za jasnoću i razumijevanje, ono podrazumijeva da već imamo na raspolaganju dva, ili više, pojmova u koja se razna značenja višesmislene riječi razriješuju. Stoga se ovaj proces ne može izjednačiti s procesom u kojemu se stvara novi pojam, možda na način da se nekoj starijoj riječi da jasnija, ili produktivnija, uloga." Po mom sudu, izgleda da Davidson ovom tvrdnjom isključuje mogućnost da zbiljski proces tumačenja rezultira prihvaćanjem tumačenja/pojma koji

Naravno, kada prepoznamo višesmislicu kao višesmislicu, već moramo imati *neku* sliku o UDV. Na početku, prije procesa tumačenja, UDV se reducira na UNV. Ta redukcija je pak provizorna i mi uvijek računamo na mogućnost pojave nekih uvjeta koje nismo naveli u UNV, a koji se mogu pojaviti u UDV. Moguće je također da se uvjeti iz UNV potpuno repliciraju u UDV. No, to nije *a priori* nužno.

Drugim riječima, pripisivanje višesmislice implicira da smo svjesni nekog UNV i nekog UDV; da, prije samog tumačenja, UNV provizorno igra ulogu UDV; te da UDV nije nužno fiksno ili nepromjenjivo. No, primijetimo također da se, nakon što smo dobili UDV, neki od dijelova UDV, ako su dovoljno jasni, mogu koristiti kao dijelovi UNV u nekom narednom procesu tumačenja nečega (rečenice ili riječi) što nam tada izgleda višesmisleno. Stoga i UNV, u nekim drugim kontekstima, i u vezi s nekim novim problemima tumačenja, može biti promijenjeno. Što je neprihvatljivo u ideji da, nakon što smo u procesu tumačenja T1 protumačili jednu rečenicu tako što smo uočili neke nove uvjete, te uvjete dodamo u skup početnih uvjeta, UNV, za tumačenje T2 iste rečenice u nekom novom kontekstu u kojem ista izgleda (ponovno) nejasno?

Primijenjene na Davidsonov primjer TCA za 'the box was in the pen', moje distinkcije sugeriraju sljedeće. Uvjeti koje je Davidson naveo su UNV; no, sam proces tumačenja iste rečenice, u nekom realnom kontekstu kada postoji potreba da je protumačimo, može generirati neko UDV koje se ponešto razlikuje od UNV. Primjerice, zamislimo da se kutija nalazi u pisaljci koja se nalazi u dječjem kutku. Ili, da se kutija nalazi u dječjem kutku koji se nalazi u kući u obliku pisaljke. Ovi su primjeri imaginarni, no, oni sugeriraju da UDV mogu biti bogatiji od UNV te da ih možemo samo provizorno, prije procesa tumačenja, uzeti kao identične s UNV.

Govoreći općenito, moje distinkcije sugeriraju da je besmisleno unaprijed fiksirati istinosne uvjete za višesmislice; to ne znači da je besmisleno navesti neke istinosne uvjete, jer bez neke svijesti o različitim, s različitim tumačenjima povezanim, istinosnim uvjetima ne bismo niti uspjeli prepoznati višesmislicu kao višesmislicu. No, navođenje nekih istinosnih uvjeta za višesmislice ne znači da moramo unaprijed biti svjesni svih istinosnih uvjeta za sve situacije opisive kao 'definitivna tumačenja' višesmislice. Istinosni uvjeti su, dakle, varijabilni, a ako jesu varijabilni, onda nas ništa ne spriječava da pretpostavimo kako njihova varijacija može reflektirati varijaciju tumačenja i smislova višesmislenih rečenica za koje ti uvjeti i predstavljaju istinosne uvjete.

Primijenjene pak na kritiku koju je Parsons formulirala, navedene distinkcije impliciraju da je ona pretpostavila da i UNV i UDV moraju biti fiks-

nam nije stajao na raspolaganju na početku procesa, iako samo atribuiranje višesmislenosti nekoj jezičnoj strukturi podrazumijeva da znamo kojim tumačenjima/pojmovima početno raspoložemo; no, smatram, zbog razloga koje ovdje ne mogu elaborirati, a koji su vezani uz kreativnu narav tumačenja, da tu mogućnost ne treba a priori isključiti.

ni te da se UDV ne može razlikovati od UNV. Samo pod tom pretpostavkom njena kritika Davidsona može zvučati plauzibilno. No, ona je, zapravo, samo navela dodatne istinosne uvjete za rečenicu ‘that’s not a bank’; ona nam je samo ‘pokazala’ da se UDV ne moraju identificirati s UNV; naime, nakon njene analize, postali smo svjesni da, u uvjetima koje je opisala, govornik može, pod određenim tumačenjem, negirati rečenicu ‘that is a bank’ koju su drugi govornici razumjeli pod alternativnim tumačenjem jer nisu uzeli u obzir sve istinosne uvjete, kao i da ponekad može doći do sukoba istinosnih uvjeta tijekom kojega ili nijedno tumačenje višesmislice ne izgleda prihvatljivo ili sva izgledaju prihvatljiva u nekom smislu. No, toga smo bili svjesni i prije njene analize.

Dakle, njen argument, nevaljan u onom smislu kako sam pokazao, ne podržava njenu središnju tvrdnju da “nazočnost višesmislenih termina [the presence of ambiguous terms] stvara poteškoće za Davidsonov program uporabe analize à la Tarski za generiranje teorije značenja za prirodne jezike.”³⁰

Što je zajedničko navedenim argumentima ‘iz višesmislice’ i na koji način oni sugeriraju neprihvatljiv pojam višesmislice?

I Pinker i Parsons na višesmislicu gledaju kao na posebnu jezičnu strukturu koja ima jasan status. Parsons, primjerice, govori o ‘the presence of ambiguous terms’, kao da su to posebni termini jezika.³¹ Pinker govori o višesmislici kao nečemu što sparuje dvije misli i jednu rečenicu prirodnoga jezika u jednu binarnu relaciju. Parsons implicira da višesmislice imaju posebna svoj-

³⁰ Parsons (1973, 379); usporedi to s Davidsonovom diskusijom Bar-Hillelovih observacija o višesmislici, u Davidson (1974, 245–247). No, zanimljivo je da Davidson na jednom mjestu (1997, 17) tvrdi sljedeće: “Mnoštvo pojmova je maglovito, no ostavljajući siva područja i višesmislicu po strani, većina naših deklarativnih izjava jednostavno su istinite ili lažne, ne istinite onda, a sada lažne, ne istinite za mene, a lažne za stanovnika koraljnog grebena Tuamotu, ne djelomice lažne i djelomice istinite”; ta tvrdnja, po meni nepotrebno, sugerira ili implicira da višesmislica jest izuzetak u smislu da zahtijeva devijaciju u odnosu na uobičajena pripisivanja istinosnih vrijednosti rečenicama/izjavama. No, višesmislica nije izuzetak u tom smislu stoga što se oboma mogućim tumačenjima višesmislice može pripisati specifična istinosna vrijednost, a ako pripisemo jednu, onda to isključuje drugu. Budući da trenutno ne znamo koje tumačenje treba prevladati, isto tako ne znamo koju bismo trenutno istinosnu vrijednost trebali pripisati – no znamo da bismo, nakon tumačenja, mogli i morali pripisati neku istinosnu vrijednost onome što je nekoć bilo višesmislicom. Drugim rječima, višesmislica ima neku istinosnu vrijednost, no, kako privremeno ne znamo koje je točno značenje višesmislice, onda privremeno ne možemo pripisati istinosnu vrijednost. Ovo, bitno, implicira da pojam višesmislice ne traži neku posebnu ‘logiku za ekvivatore’, niti traži pripisivanje neke posebne istinosne vrijednosti (‘neodređena vrijednost’, ‘i istinito i lažno’, ‘djelomice lažno djelomice istinito’, ili slično) koja bi nas prisilila da unesemo bitnu komplikaciju, ili izuzetak, u naš temeljni logički aparat.

³¹ Zanimljivo je da se ona fokusira samo na tzv. referencijalne višesmislice: ‘bank’, ‘head’, ‘put out’ i sl., dakle, pojedinačne, izolirane riječi koje se standardno mogu rabiti na više načina i nositi više smislova; no, njene tvrdnje o višesmislici morale bi se moći poopćiti i na slučajeve sintaktičkih ili intra-tekstualnih višesmislica, što nije slučaj. Upravo stoga, smatram da je poopćivost mojih tvrdnji o višesmislicama, u ovim dijelima, svojstvo koje mom pristupu daje veću inicijalnu plauzibilnost od ‘Pinker/Parsons’ pristupa.

stva po kojima se razlikuju od ostalih jezičnih termina. Oboje, dakle, rabe višesmislicu kao jasnu klasu predmeta koja, po svojoj strukturi, može ili poduprijeti ili falsificirati neku teoriju.

No, oboje u zbilji zlorabe višesmislicu.

Višesmislica, po definiciji, ima više pojavnih oblika. Imamo neprotumačenu višesmislicu. To je termin koji se *može* tumačiti na više načina. No, to *nije* termin koji u sebi *nosi* više tumačenja/značenja. To je termin koji se, nakon što je protumačen, ne razlikuje od ostalih termina jezika. Ako je još uvijek neprotumačen, on se ne da svesti na jedan poseban predmet, jednu posebnu strukturu, nego je samo riječ o nečemu što se može realizirati na ovaj ili onaj način; riječ je o 'mogućnosti'. Višesmislica je, dakle, jedan (fluidan i nedostavno određen) 'izvor' mogućnosti, a činjenica da postoje razne mogućnosti dokazuje se tako što se one, pod raznim okolnostima, i realiziraju na različite načine. Naravno, postoje okolnosti kada niti jedna mogućnost ne prevladava. No, tada nemamo nešto što se u sebi koleba, nešto što pokušava 'roditi' jednu od mogućnosti. Tada imamo nešto za tumačenje čega ne raspoložemo dovoljnom količinom znanja ili obavijesti. Tada se jednostavno nalazimo u *situaciji neodlučivosti*. Vidjeli smo kako Parsons re-deskribira tu situaciju kao situaciju koja bi trebala generirati jedno tumačenje ('bank' kao obala rijeke), a u stvari ne može generirati to tumačenje. Ta je pak re-deskripcija nasilna, ili arbitrarna. Možemo jednostavno reći kako nam nije jasno da li dani uvjeti sugeriraju prije jedno nego drugo tumačenje. U tom slučaju pak Parsons ne bi mogla izvesti svoj argument, stoga što bi tada to bio 'argument iz neznanja'.

Gore navedeni argumenti, Pinkerovi i Parsonsini, poučni su upravo stoga što nam omogućuju stvaranje posebno jasne i plauzibilne slike samoga pojma višesmislice. Situaciju neodlučivosti, što karakterizira višesmislicu, možemo jasno pojmiti tek nakon što shvatimo da se razna značenja višesmislice zapravo svode na različita materijalna ozbiljenja jednoga broja jezičnih elemenata, a ta ozbiljenja možemo osobito jasno uočiti nakon što se suočimo s Pinkerovim i Parsonsinim argumentima koji ih, na svoju štetu, nastoje izbjeći ili poreći.

Moj pojam višesmislice, dakle, implicira da ona predstavlja jedan *tip neznanja*. Kada kažemo 'x je višesmislica' mi kažemo dvije stvari: a) kažemo da se x može tumačiti na više načina i znamo, u najmanju ruku maglovito, koji su to načini; b) kažemo da trenutno ne znamo na koji točan način treba tumačiti x.³² Kažemo da se ne možemo, pod postojećim okolnostima, odlučiti između više mogućnosti, stoga što nam neko znanje nedostaje, ili su nam podaci nedostupni, ili imamo protuslovne podatke, ili ne možemo dovoljno čvrsto povezati podatke s ovim ili onim tumačenjem. I Pinker i Parsons impliciraju da to neznanje nije neznanje nego jedna vrsta znanja, što nije plauzibilno. Pinker implicira da su, u višesmislici, misli već povezane s

³² Za ekvivalentnu epistemsku teoriju pojmovne nejasnoće/maglovitosti (vagueness) kao jedne vrste neznanja, vidi Williamson (1994, 185–215).

jednom rečenicom u prirodnom jeziku, dakle, da imamo jednu vrstu kompliciranog znanja izraženog kroz jedan fizički oblik. No, misli nisu povezane kroz višesmislicu s jednom prirodnom rečenicom. One se mogu u načelu obje povezati s tom rečenicom, no ne istovremeno; mi pak, u slučaju višesmislice, ne znamo na kojoj misli trebamo stati, ne znamo koju misao dotična rečenica treba izraziti, stoga što nam nisu jasni uvjeti, ili kontekst, ili intencija, ili nešto drugo.

Pinker i Parsons nisu jedini teoretičari koji s nedostatnim oprezom pristupaju suptilnim, no bitnim, razlikovanjima koja sam prethodno naglasio. Primjerice, K. Bach tvrdi da je “riječ, fraza, ili rečenica višesmislena ako *ima* [naglasak autor] više od jednoga značenja.”³³ I on, dakle, čini višesmislicu ‘težom’ (u ontološkom smislu) nego što ona u zbilji jest. Slične tvrdnje nalazimo i kod Munsona,³⁴ a W. G. Lycan napominje da se višesmislica može definirati u terminima propozicija na sljedeći način: “Rečenica S je višesmislena upravo onda kada postoje najmanje dvije različite propozicije P1 i P2, a jedan izraz S stoji u odnosu izražavanja prema i P1 i P2.”³⁵

Moj je pak prijedlog da se pojam višesmislice učini ‘laganim’ u ontološkom smislu. Na višesmislice treba gledati kao na epistemičke, a ne ontološke, pojave/probleme. Trebamo se, jednom zauvijek, osloboditi Aristotelovog pristupa višesmislici, prema kojemu višesmislica počiva na odnosu jezik-svijet, odnosno na činjenici da je broj ‘imena’ konačan, a broj ‘predmeta’ beskonačan, zbog čega (neka ili sva?) ‘imena’ moraju referirati na više uzajamno inkompatibilnih klasa predmeta kako bi, iako nesavršeno, nadoknabila insuficijenciju, ili slabost, jezične ‘valute’.³⁶

Monroe Beardsley predlaže definiciju višesmislice s kojom se moj pristup u značajnoj mjeri podudara: “Višesmislica... je slučaj u kojemu postoji određena *dvojba* [naglašeno u izvorniku] o načinu na koji treba protumačiti neki diskurs, a morate birati između alternativnih tumačenja (readings).”³⁷ To znači da sliku ‘zec-patka’ možemo pojmiti kao višesmislicu samo ako smo, prvo, svjesni da ta slika može biti ili ‘zec’ ili ‘patka’, i, drugo, ako trenutno ne posjedujemo dostatnu količinu obavijesti koja bi nas motivirala da se odlučimo za jedno, ili drugo, no ne za oboje.

³³ K. Bach, ‘Ambiguity’ (u *Routledge Encyclopedia of Philosophy*), <http://userwww.sfsu.edu/~kbach/ambiguity.html> (stranica posjećena 18. 10. 2004).

³⁴ Munson (1976, 74); iako, na str. 73, Munson nudi i epistemičku definiciju višesmislice koju ovdje predlažem.

³⁵ Lycan (2000, 81); nije posve jasno prihvaća li i sam Lycan ovakvu definiciju.

³⁶ Aristotelove misli o ‘konačnom broju imena’ i ‘neograničenom broju predmeta’ mogu se pronaći u njegovim *Dokazima sofista* (1958, 165a 10–20); no, svjestan sam da je tumačenje Aristotela, obzirom na teoriju višesmislice, kompliciran i zahtjevan zadatak kojem trenutno nisam dorastao. Između ostaloga, Aristotelove misli o višesmislicama iz Treće knjige *Retorike* (1407a 32–1407b6), čini se, idu više u pravcu epistemičke teorije višesmislice, i teško su spojive s ontološkim pristupom iz *Dokaza sofista*; za nešto kompleksnije tumačenje Aristotelovih misli o višesmislicama, vidi Wardy (1998, 130–132); za suvremeno ekstenzionalističko objašnjenje višesmislenosti, koje je srodno Aristotelovom iz *Dokaza sofista*, vidi Scheffler (1979).

³⁷ Beardsley (1961, 41).

Stoga, iz navlastite višesmislice, iz neprotumačene višesmislice, iz još uvijek neprotumačene višesmislice, ništa bitno ne slijedi.³⁸ Znamo da bi jedno ili drugo tumačenje moglo slijediti, te da, ako nam nešto kaže da treba slijediti jedno ili drugo, jedno ili drugo će slijediti. No, tada nećemo više imati pravu višesmislicu, nego protumačenu. Imat ćemo nešto što se ne može razlikovati od ostalih termina jezika. Možemo ovo opisati i tako da kažemo kako višesmislica, tipično, traje sve dok je možemo promatrati kao izvor najmanje dva inkompatibilna, no podjednako (ne)dokaziva iskaza, i u tom je smislu ona nešto neodređeno.³⁹ Višesmislica se rađa iz semantičko-epistemološke neodlučivosti i stoga je, naravno, pripisivanje višesmislenosti oduvijek predstavljalo signal upozorenja za korisnike jezika. Stoga, ideja da se višesmislica rabi kao argument za bilo što je bizarna. Naravno, možemo je koristiti kao argument za činjenicu da nas podaci *ponekad* vuku u inkompatibilnim pravcima, da smo *ponekad* kognitivno 'raspeta' ili ograničena suća koja ne vide i ne znaju sve, da jezik *ponekad* zna biti neproziran, da ljudi mogu jedan drugome biti neprozirni, i slično. No, ništa od toga nije čvrsto u tolikoj mjeri da bi nas osposobilo da induktivno, deduktivno, ili abduktivno, potvrdimo ili oslabimo specifične teorije iz područja semantike, logike, psihologije ili antropologije. Stoga, ne rabimo pojam višesmislice kao evidenciju za ili protiv teorija!⁴⁰ On povlači samo zastoju, šutnju, zbunjenost, neznanje, nestabilnost 'utega' što se neodlučeno klata između dvije točke.

Možemo, naravno, pokušati s tvrdnjom da višesmislica podupire teoriju jezika koja predviđa pojavu višesmislice, a da pobija teoriju koja to ne čini; dakle, da ona teorija po kojoj se u jeziku mogu pojaviti višesmislice bolje stoji. No, ovakva formulacija vuče u pogrešnom pravcu stoga što višesmislica, striktno govoreći, nije pojava koju jezik generira. Generiramo je mi onda kada, zbog neodlučivosti uvjeta, ne znamo koje značenje, od više mogućih, treba pripisati višesmislici.⁴¹ Višesmislica je, stoga, jedna 'minus-stvar',

³⁸ Ovo je u skladu i sa standardnim testom višesmislenosti, testom 'redukcije putem ukrštene konjukcije' – istu višesmislicu postavimo u oba člana konjukcije, ukrstimo jedno značenje višesmislice (u prvom članu) s drugim značenjem višesmislice (u drugom članu), i dobijemo anomaliju; K. Bach (ibid.) navodi sljedeći primjer (za englesku frazu 'to press a suit'): 'the tailor pressed one suit in his shop and he pressed one at a municipal court' ('krojač je ispeglaio jedno odijelo u svojoj radionici/podigao jednu optužnicu u svojoj radionici, i on je ispeglaio jedno odijelo na općinskom sudu/podigao jednu optužnicu na općinskom sudu'); za detalje teorijske obrane ovoga testa vidi Atlas (1989, 60–65).

³⁹ Kao kad bi za 'they are visiting philosophers' bilo neodređeno na koji način treba grupirati elemente.

⁴⁰ Ovo ne znači da, kada kažem 'imaš višesmislicu u tom iskazu', to ništa ne znači ili ne predstavlja jednu vrstu prigovora i upozorenja; ja upozoravam protiv uporabe višesmislice, u smislu općeg fenomena, kao evidencije za ili protiv teorija.

⁴¹ Ovdje, na žalost, nemam prostora za detaljnije objašnjenje veze između 'značenja' i 'vjerovanja', i značaja te veze za atribuiranje višesmislenosti; no, kako je Davidson često naglašavao, atribuiranje značenja ovisi o atribuiranju vjerovanja, i vice versa. To svakako treba uzeti u razmatranje kada objašnjavamo specifične pojave višesmislice; zbog ograničenosti prostora, ovdje moram izuzeti iz razmatranja dvije osobito bitne teme: a) temu 'teze nesumjerljivosti (incommensurability thesis)', koja implicira da se, u krucijalnim teorijskim pitanjima, nikada ne

nešto što se javlja kao refleksija našega neznanja, kao refleksija naše povremene nemoći da, između ostaloga, određene termine, ili rečenice, smjestimo u adekvatan kontekst. Naravno da nam jezik pri tome posredno otežava situaciju, stoga što na terminima, ili rečenicama, ne piše u koji se kontekst točno moraju alocirati. Stoga se tvrdnja da se u jeziku mogu pojaviti višesmislice svodi na točniju tvrdnju da ponekad ne uspijevamo učinkovito rabiti jezik stoga što nam za to nedostaje neko znanje, stoga što ne možemo odlučiti u koju se točno svrhu može rabiti dani termin, ili rečenica. Želimo li reći da višesmislica podupire teoriju po kojoj ljudi ponekad ne posjeduju neka znanja, ili se ne mogu odlučiti, ili ponekad ne mogu određenu radnju dovesti do odgovarajućega cilja, onda dobro. No, ne vidim zašto bi nam za takve očevidnosti bila potrebna empirijska potpora u vidu višesmislice. Ovo, naravno, ne znači da nam ne trebaju dobre teorije disambiguiranja, ili da se ne mogu razlikovati dobre teorije disambiguiranja od loših. No, i dobre i loše teorije disambiguiranja polaze od višesmislice kao činjenice koju ne smijemo brkati sa samim tumačenjem kao procesom koji transformira višesmislicu u jednosmislicu.⁴²

Bibliografija

Aristotel (1958), *Aristotelis Topica et Sophistici Elenchi*, recenzija, edicija i kritička anotacija D. Rossa, Oxford: Oxonii.

Atlas, D. (1989), *Philosophy without Ambiguity*, Oxford: Clarendon Press.

Beardsley, M. (1961), 'On Contexts and Vagueness', u K. W. Hunt, P. Stoakes (ur.), *Our Living Language* (Boston: Houghton Mifflin Company), str. 37–47.

Chafe, W. (1970), 'General Observations on Semantic Structure', u Chafe, *Meaning and the Structure of Language* (Chicago and London: The University of Chicago Press), str. 73–91.

možemo osloboditi neodlučnosti, da, stoga, postoji nešto takovo kao 'vječna višesmislica', b) temu primjene logičkoga načela 'tertium non datur' na pojedina i inkompatibilna tumačenja višesmislice; možemo li, primjerice, tvrditi da jedno od tumačenja višesmislice mora biti pogrešno, što bi impliciralo da je višesmislica, u bitnome smislu, svodiva na jednu vrstu obmane? Ovdje ću, samo usputno, naglasiti da ne vjerujem u tezu nesumjerljivosti, niti u pristup prema kojem načelo 'tertium non datur' implicira da je višesmislica svodiva na jednu vrstu obmane.

⁴² Jedan od recenzenata je spomenuo sinonime i upozorio na mogućnost da se moja analiza proširi i na njih. Nisam siguran da li je spominjanje te mogućnosti motivirano tumačenjem moga pogleda kao neke vrste quineovske analize koja 'značenja' poima uglavnom u terminima 'alkemijskog' ili pred-znanstvenog relikta koji zaslužuje eliminaciju. Prvo, ovaj sam pogled zamislio kao 'intenzivan', ne 'ekstenzivan'. Drugo, nisam siguran može li se, na temelju ovdje predložene analize, dati slična analiza i za sinonime; prima facie sklon sam poricati mogućnost postojanja pravih sinonima, no, nisam razvio detaljan argument. Treće, osobno nisam sklon ovdje predloženu analizu višesmislice tumačiti kao da tjera vodu na mlin quineovskog tretmana 'značenja' i držim da se ona ne mora tako tumačiti. Četvrto, za Quineove argumente za neodređenost prijevoda i ontološku relativnost mislim da nisu plauzibilni; naime, i u njima bitnu ulogu igra jedan, ako ne neprihvatljiv, a ono ipak nejasan pojam višesmislice; no, to je tema koja traži i zaslužuje poseban pogled.

- Chambers, D. (1993) 'Images are Both Depictive and Descriptive', u B. Roskos-Ewoldson, M. J. Intons-Peterson i R. E. Anderson (ur.), *Imagery, Creativity, and Discovery: A Cognitive Perspective* (North Holland: Elsevier Science Publishers), str. 77–97.
- Davidson, D. (1974), 'Semantics for Natural Languages', u G. Harman (ur.), *On Noam Chomsky: Critical Essays* (New York: Anchor Books, Anchor Press/Doubleday), str. 242–252; ponovno tiskano u Davidson (1984), *Inquiries into Truth and Interpretation*, Oxford: Clarendon Press, str. 55–64.
- (1986), 'Nice Derangement of Epitaphs', u E. LePore (ur.), *Truth and Interpretation. Perspectives on the Philosophy of Donald Davidson* (Oxford, New York: Basil Blackwell), str. 433–446.
- (1990), 'The Structure and Content of Truth', *The Journal of Philosophy*, vol. 87, br. 6, str. 279–328.
- (1994), 'Dialectic and Dialogue', u G. Preyer i ostali (ur.), *Language, Mind, and Epistemology. On Donald Davidson's Philosophy* (Dordrecht: Kluwer), str. 429–437.
- (1997), 'Seeing through Language', u J. Preston (ur.), *Thought and Language* (Royal Institute of Philosophy Supplement 42, Cambridge: Cambridge University Press), str. 15–27.
- Fodor, J. A. (1975), *The Language of Thought*, New York: Crowell.
- Harman, G. (1975), 'Language, Thought, and Communication', u K. Gunderson (ur.), *Language, Mind and Knowledge* (Minnesota Studies in the Philosophy of Science, Vol. VI, Minneapolis: University of Minnesota Press) str. 270–298.
- Jastrow, J. (1900), 'The Mind's Eye', u Jastrow, *Fact and Fable in Psychology* (Boston: Houghton, Mifflin and Co.), str. 275–295.
- Lycan, W. (2000), *Philosophy of Language. A Contemporary Introduction*, London, New York: Routledge.
- Munson, R. (1976), *The Way of Words*, Boston: Houghton Mifflin Company.
- Parsons, K. P. (1973), 'Ambiguity and the Truth Definition', *Nous*, vol. 7, br. 4, str. 379–394.
- Pinker, S. (1995), *The Language Instinct*, Penguin Books: Harmondsworth.
- Scheffler, I. (1979), *Beyond the Letter: a Philosophical Inquiry into Ambiguity, Vagueness, and Metaphor in Language*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Tsal, Y., i Kolbet L. (1985) 'Disambiguating ambiguous figures by selective attention', *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 37, str. 352–373.
- Wardy, R. (1998), *The Birth of Rhetoric*, London i New York: Routledge.
- Williamson, T. (1994), *Vagueness*, London i New York: Routledge.
- Wittgenstein, L. (1958), *Philosophical Investigations*, Oxford: Basil Blackwell.

On Ambiguity and Two Arguments from Ambiguity

DRAŽEN PEHAR

ABSTRACT: The author explores and criticises two arguments from ambiguity: S. Pinker's argument from ambiguity in support of the 'Language of Thought' hypothesis, and the argument from ambiguity proposed by K. P. Parsons against Davidsonian 'semantics of truth-conditions'. Leaning primarily on G. Harman and D. Davidson he aims to demonstrate that the Pinker/Parsons arguments share a common strategy, on the one hand, and imply and/or suggest, as he claims, an implausible view of ambiguity, on the other. Discussing Pinker's argument he further attempts to elucidate the ways in which the modifications of public and inter-subjectively accessible aspects of the use of language reflect the differences in interpretations of an ambiguity. His exploration of the argument against 'semantics of truth-conditions' then aims to explain, *contra* Parsons, the sense in which talk about the truth conditions for ambiguity does not implicate a threat to Davidson's perspective on the theory of meaning. Finally, the author argues for the view of ambiguity as a kind of ignorance/undecidability that, as he contends, represents both more realistic and more plausible theoretical option than the one on which both Pinker and Parsons found their arguments and which also comes out in Aristotle (under an interpretation), K. Bach and W. Lycan.

KEY WORDS: Ambiguity, theories of ambiguity, interpretation/disambiguation, arguments from ambiguity, the 'Language of Thought' hypothesis, semantics of truth-conditions, undecidability, ignorance.
